

2. Боулби Дж. Привязанность / Пер. с англ. Н.Г. Григорьевой и Г.В. Бурменской. – М.: Гардарики, 289 с.

3. Ньюфелд Г., Матэ Г. Не упускайте своих детей. Почему родители должны быть важнее, чем ровесники. – Изд. Ресурс, 2012. – 384 с.

Юрченко В.В.

*здобувач ступеня доктора філософії,
Національна академія внутрішніх справ;
прокурор,*

Липовецький відділ

Немирівської місцевої прокуратури Вінницької області

СЛІДЧИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ: ТАКТИКА ТА ПСИХОЛОГІЯ ЙОГО ПРОВЕДЕННЯ ПРОКУРОРОМ

Відповідно до частини 1 статті 240 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор має право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань [1].

Враховуючи досвід процесуального керівництва досудовим розслідування кримінальних правопорушень, варто зазначити, що вказана процесуальна дія має неабияке важливе значення для документування та уточнення відомостей під час слідства та на даний час дізнання.

Психологічна особливість слідчого експерименту полягає в тому, що при його проведенні відтворюється, моделюється ситуація, яка уявляється суб'єктом його проведення чи описана будь-ким (потерпілим, підозрюваним, свідком), і здійснюються завчасно визначені дослідні дії.

Відтворюючи події, які були в минулому необхідно точно зафіксувати відповідну обстановку і умови, встановити: чи була можливість конкретному потерпілому, свідку, підозрюваному бачити, розрізнити і впізнавати певні предмети, їхні форми, розміри, колір за даних умов їх віддаленості освітлення, кута зору, чи можливо здійснити

певні дії за даних умов за певний час, чи була можливість чути і розрізняти певні слова і звуки, чи володіє дана особа певними здібностями, навичками вчиняти відповідну дію.

Чим повніше враховані всі фактори, які можуть вплинути на результати слідчого експерименту (наприклад, однорідність погодних і кліматичних умов, наявність першочергових засобів дій — зброя, пристосувань, матеріалів), тим більш точними та доказовими є ці результати, які можливо буде у подальшому використовувати прокурору в ході підтримання публічного обвинувачення в суді.

Так, найскладніше в ході проведенні слідчого експерименту є моделювання суб'єктивних факторів. Загальновідомо, що афективна діяльність людини і її окремих дій, а також особливості поведінки багато в чому визначаються її тимчасовим психічним станом, відтворити який неможливо.

Згідно вимог КПК України, керує слідчим експериментом слідчий чи прокурор, зокрема – розміщує учасників і розподіляє між ними функції; створює умови, максимально наближені до тих, в яких відбувалася подія або дія, яка перевіряється, визначає черговість відтворення, зміст кожного з них, оцінює результати, отримані в ході експерименту.

Важливо щоб процесуальний керівник особисто був присутній під час проведення вказаної процесуальної дії з метою особистого бачення та моделювання подій минулого.

Зазвичай, слідчий експеримент проводиться на місці події, що дає змогу змоделювати ситуацію з більшим ступенем вірогідності. Більше того, відтворення на місці злочину сприяє поживленню асоціативних зв'язків, кращому згадуванню обставин події злочину. Водночас у слідчій та прокурорській практиці трапляються випадки, коли відтворення проводять за межами місця події. Найчастіше це відбувається тоді, коли необхідно перевірити професійні знання і вміння підозрюваного.

Теоретичне вивчення і реальна практика слідчих дій переконує, що слідчий експеримент необхідно проводити багаторазово. При цьому доцільно виконувати дослідні дії залежно від ступеня адаптації людини в конкретних умовах, варіюючи окремі умови дії. Багаторазове проведення одного й того ж експерименту дає змогу детальніше і глибше пізнати явище, що вивчається, впевнитися в тому, що отримані результати не є випадковими [4].

Важливого практичного значення є проведення слідчого експерименту одразу після допиту відповідної особи.

Повторні дослідні дії повинні бути проведені стільки разів, скільки необхідно для того, щоб можна було впевнитися в закономірності отриманого результату. Як зазначалося, в процесі багаторазового проведення слідчого експерименту доцільно варіювати окремі умови дій. Так, при перевірці можливості чіткого сприйняття обличчя людини свідкам можна міняти місце спостереження, інтенсивність освітлення. Варіативність може бути пов'язана і зі змінами психологічного стану осіб, які виступають у ролі досліджуваних.

У процесі проведення слідчого експерименту його учасники перебувають у складному психологічному стані, мають, як правило, значне емоційне напруження, що впливає на характер їхніх дій, поведінку і мову. Це повинно враховуватися слідчим, прокурором як при підготовці, так і в процесі самого проведення вказаної слідчої дії.

Річ у тім, що слідчий експеримент є сильним засобом психологічного впливу на його учасників, оскільки його результати підозрюваному важко заперечити.

Результати слідчого експерименту інтерпретуються як наявність об'єктивних можливостей здійснення певної події (дії) і як суб'єктивна можливість виконання певної дії цією особою.

Існує думка, що ще складнішою є оцінка отриманих результатів відтворення обстановки і обставин події. Для дослідів, які перевіряють об'єктивну можливість існування певної події (дії), негативний результат дає можливість найчастіше робити достовірний категоричний висновок про те, що можлива подія (дія) не могла статися. Для отримання абсолютної впевненості в такому висновку досліді проводяться багаторазово і зі змінами виконавців цієї дії (необхідно враховувати, що психологічні особливості окремих учасників кримінального провадження можуть значно відрізнятися від посередніх людських можливостей).

Відомо, що в момент вчинення злочину стан афекту, який виникає, може викликати в особи приплив незвичайної сили, різко актуалізувати його здібності і чинити те, чого він повторити не зможе. Крім того, необхідно мати на увазі, що дії людей в значній мірою визначаються їхніми мотиваційними спонуканнями, які є різними в момент вчинення події і в процесі слідчого експерименту.

Слідчий експеримент – дуже складна, багато структурна, слідча (розшукова) дія. Важливою умовою проведення слідчого експерименту є

його проведення в умовах, максимально наближених до тих, у яких в минулому відбувалася досліджувана дія чи подія. Ступінь реконструкції залежить від характеру експерименту, обстановки, у якій він здійснюватиметься, від можливостей реконструювання. Недотримання цієї умови розцінюється як порушення вимог кримінально-процесуального закону, що спричиняє втрату доказового значення отриманих даних [3, с. 79].

Важливо зазначити, що зволікання з проведенням слідчого експерименту може призвести до втрати психологічного контакту з його учасником.

Р. Белкін пропонує використовувати як тактичний прийом поєднання слідчого експерименту з дослідженням обстановки або предметів, про які йшлося в показаннях, а також слідів, що свідчать про перебування цієї особи в такому місці [4, с. 200].

Тактичний прийом поєднання розповіді й показу обстановки особою, показання якої перевіряються, засновано на закономірності психологічного впливу обстановки на цю особу, яка повторно перебуває на місці події, що сприяє спогаду нею забутого.

В. Коновалова вказує з приводу цього, що таке уточнення допомагає сформувати більш точне й повне уявлення про подію, що відбулася [5, с. 19].

Існує думка, що доцільно ретельно й детально спостерігати за поведінкою особи, показання якої перевіряються. В. Андросюк вважає, що таке спостереження повинно містити в собі оцінку дій – напрямок руху, темп переміщення, мотивовані й невмотивовані зупинки, активність пошукових дій, упевненість або невпевненість у її поведінці. Також, останній вказує, що корисна інформація може би отримана під час спостереження за мімікою, рухами, характером висловлювань, психофізіологічними реакціями підозрюваного, що сприяє фіксації можливих змін у його поведінці, а звідси – вибору тактики й змісту подальших слідчих дій [2, с. 47-48].

Враховуючи викладене, слід вказати, що слідчий експеримент є складною психологічно насиченою слідчою (розшуковою) дією, яку необхідно проводити після або у короткий проміжок часу після проведення допиту особи, з метою відтворення та перевірки отриманих показань.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року, ред. від 13.08.2020 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Андросюк В.Г. Юридична психологія: [підруч. для студ.] / [А.І. Казміренко, Я.Ю. Кондратьєв, М.В. Костицький, С.А. Тарарухін, Г.О. Юхновець]; за ред. Я.Ю. Кондратьєв. – К.: Ін.Юре, 200. – 351 с.
3. Блажівський С.М. Актуальні питання кримінального процесу України : [навч. посібник] / І.М. Козьяков, О.М. Толочко, С.С. Мірошніченко, Г.П. Власова. – К.: Національна академія прокуратури України. Центр учбової літератури, 2013. – 304 с.
4. Белкин Р.С. Собрание, исследование и оценка доказательств, сущность и методы / Р.С. Белкин. – М.: Наука, 1966. – 239 с.
5. Коновалова В.Е. Правовая психология / В.Е. Коновалова. – Х.: Консум, 1978. – 143 с.